

Kritično mišljenje in ekologija v vrtcu

■ **Eva Zaman**, je študentka programa *Pedagogika* na *Pedagoški fakulteti Univerze na Primorskem*. Izkušnje z delom z otroki si je med drugim pridobivala na mednarodnih izmenjavah, kot prostovoljka dela z osebami s posebnimi potrebami.

V času odraščanja in izobraževanja je ena temeljnih kompetenc razvoj kritičnega mišljenja. Naloga vzgojiteljev, učiteljev in staršev pri spodbujanju kritičnega mišljenja pri predšolskih otrocih je vse prej kot preprosta, saj zahteva široko znanje, vrednote, veščine in empatijo, ki jih posredujejo predšolskim otrokom, bodočim kritičnim mislecem. Koristno je, da se (predšolskim) otrokom predstavi kritično mišljenje ne le kot pomembno in vredno, temveč tudi kot igrivo, prijetno in zabavno – z različnimi pristopi, ki spodbujajo razvoj kritičnega mišljenja v predšolskem obdobju s poudarkom na področju ekologije.

Uvod

Kritično mišljenje pogosto opredeljujemo kot sposobnost analize in vrednotenja posameznikovih argumentov, na katero vplivajo dogodki iz okolja (Rupnik Vec, 2011: 9–12). Gre za širok in relativno abstrakten pojem, o katerem avtorji razpravljajo in ga opredeljujejo na povsem raznovrstne načine (Rupnik Vec idr., 2009: 12).

Osnovo kritičnega mišljenja, ki temelji na postavljanju vprašanj za raziskovanje in razmišljanje (critical thinking skill development), je postavil Sokrat. Ameriški psiholog, filozof in oče teorije kritičnega mišljenja, John Dewey, opredeljuje, da o kritičnem mišljenju govorimo takrat, ko posameznik ne sprejema idej in razmišljanja od drugih ljudi, ne da bi se o tem spraševal (Škobalj, 2000: 116–117). Kritično mišljenje je tudi samouravnavaajoče, saj vključuje metakognicijo – mišljenje o mišljenju (Kompere, Rupnik Vec, 2016: 18). Razlikuje se od običajnega mišljenja, ker je podprto z logiko in razumom. Gre za reflektivno in racionalno mišljenje, usmerjeno v odločitev o tem, kaj storiti in v kaj verjeti (Rupnik Vec idr., 2009: 12–14). Cilj tega članka je ugotoviti, s katerimi pristopi je spodbujanje kritičnega mišljenja pri predšolskih otrocih najbolj učinkovito. S pomočjo ugotovitev želimo priti do spoznanja, s katerimi pristopi lahko odrasli (vzgojitelji, učitelji, starši) spodbujajo razvoj kritičnega mišljenja pri predšolskih otrocih na področju ekologije, kar je obenem tudi namen tega članka.

Spodbujanje kritičnega mišljenja v vrtcu

Na začetku si postavimo vprašanje, zakaj je kritično mišljenje sploh pomembno. Pomembno ga je razvijati, ker posamezniku omogoča sprejemanje kakovostnejših odločitev, kakovostno reševanje problemov, povečuje njegovo avtonomnost in uspešnost pri doseganju zelenih ciljev. Uporabljamo ga pri soočanju z družbenimi problemi, saj so ti vse bolj kompleksni in je uspešnost soočanja z njimi odvisna od kakovosti (kritičnega) mišljenja. Kritično mišljenje ni kratkotrajen in zaključen proces, ampak zahteva veliko truda in napora (Kompere, Rupnik Vec, 2016: 24–29).

Foto: BS

Razvoj kritičnega mišljenja lahko spodbujamo na dva načina – implicitno in eksplicitno. Pri implicitnem poučevanju kritičnega mišljenja otroci rešujejo probleme na različne načine (debate, eksperimentiranje, raziskovanje, sodelovanje v projektih ipd.). Pri tem pa ne razpravljajo, kako so uspešni. Za eksplicitno poučevanje kritičnega mišljenja pa je značilno, da se usmerja v ozaveščanje procesa mišljenja – otrok zna pojasniti kritično mišljenje, kakšen je kritičen mislec, pri čem je dober in kaj je treba še izboljšati (Rupnik Vec idr., 2018). V obeh primerih ima otrok priložnost razmišljati. Raziskave potrjujejo, da je eksplicitno poučevanje kritičnega mišljenja učinkovitejše od implicitnega, ker otrok svoje mnenje bolj jasno podpre z dokazi (Kompere, Rupnik Vec, 2016: 34–37).

Vzgojiteljeva naloga je, da načrtuje dejavnosti učenja, pri tem pa je zaželeno, da v proces vključi tudi otroke. Mišljenje lahko spodbuja z različnimi dejavnostmi in pristopi – od posameznih do kompleksnih avtentičnih nalog. Posamezne naloge, ki zahtevajo različne miselne procese, lahko vključi v različne dele rutine. Pri tem se lahko nameni teh nalog razlikujejo (ozaveščanje predznanja, poglabljanje znanja, sinteza različnega znanja, preverjanje znanja). Med kompleksne naloge pa uvrščamo različne projekte, igre vlog, simulacije. Poudariti je treba, da je kakovost otrokovega mišljenja odvisna predvsem od kakovosti vprašanj, ki mu jih zastavi vzgojitelj (Rupnik Vec idr., 2018).

Pri predšolskih otrocih je smiselno uporabiti naslednje tehnike za spodbujanje kritičnega mišljenja: spraševanje, primerjanje, razvrščanje, razlikovanje dejstev od mnenj, eksperimentalno raziskovanje (Rupnik Vec idr., 2018). Kadar vzgojitelj uporablja različne tehnike za spodbujanje kritičnega mišljenja, s tem spodbuja zapornitev vsebine in tehnike učinkovitega razmišljanja (Rupnik Vec, 2011: 130–132).

- **Spraševanje:** Gre za postavljanje raznovrstnih vprašanj o predmetu, dogodku, pojavu, temi. Skupina se posede v krog. Vzgojitelj na sredino kroga postavi škatlo, v kateri je nek predmet. Naloga otrok je, da vzgojitelju zastavijo čim bolj natančna vprašanja, da dobijo čim bolj natančne odgovore. Vsak otrok po sedežnem redu vzgojitelju zastavi eno vprašanje, na katerega vzgojitelj odgovori. Postavljanje vprašanj se nadaljuje toliko časa, dokler ne ugotovijo, kateri predmet je v škatli. Vprašanja se ne smejo ponavljati. Vzgojitelj lahko odgovarja le z da oziroma ne. Primeri vprašanj: Ali je ta predmet žival? Ali je mehke? Lahko govori? Se z njim lahko igramo ...
- **Primerjanje:** Otrok primerja predmete, dogodke, pojave, pri tem opisuje podobnosti in razlike.
- **Razvrščanje:** Gre za sposobnost urejanja predmetov, dogodkov, procesov. Otroci urejajo predmete, slike npr. po vrstnem redu dogajanja, velikosti, barvi, obliki itd.

To je le nekaj tehnik, s katerimi lahko vzgojitelj spodbuja kritično mišljenje pri predšolskih otrocih. Več o tem v Rupnik Vec idr., 2018.

Kritično mišljenje in ekologija v vrtcu

Zakaj kritično mišljenje in z njim povezana ekološka vprašanja v vrtcu? Od posameznika se v sodobni družbi pričakuje, da bo v vseh novih okoliščinah razumno in kritično presojal (Adam, 2010). Ekološka vprašanja so v današnjem času vsakodnevna tema pri iskanju odgovorov, reševanju že nastalih problemov ter preprečevanju novih (bližnji) prihodnosti. Življenje otrok se vedno bolj oddaljuje od narave. Ravno zaradi tega potrebujejo vzgojo, ki je ekološko usmerjena. Najmlajše je treba ozaveščati o pomenu okolja in njegovega varovanja. Na pristen način jim moramo približati naravo, da jo vzljubijo, si prizadevajo za njeno ohranjanje in prepoznajo lastno odgovornost do nje. Otrokom moramo omogočiti stik z naravo, da s svojim ravnanjem pripomorejo k urejanju, ohranjanju lepšega in bolj zdravega okolja. Ohranjanje neokrnjene narave postaja vse pomembnejše. Otroci se bodo v še večji meri soočali s problematiko ekoloških katastrof (Menih, Srebot, 1996).

Primeri nalog za spodbujanje kritičnega mišljenja z ekološkimi vsebinami (Kurikulum za vrtce, 1999):

a) Primerjanje (podobnosti in razlike):

- letnih časov,
- domačih in gozdnih živali,
- živali (prehranjevanje, bivanje, oglašanje),
- agregatna stanja vode (voda, led, sneg, para),
- naravni prostori (gozd, morje, gore, reke, puščava).

b) Razvrščanje:

- fotografij nastanka vremenskih pojavov po zaporedju,
- fotografij žive in nežive narave,
- ločevanje odpadkov v ustrezne zabojnike,
- naravnih in umetnih materialov,
- živali glede na njihov življenjski prostor,
- predmetov živalskega, rastlinskega in neživega izvora. ◀

Literatura

- Adam, Andrej (2010): *Društvo za razvoj humanistike. Kritično mišljenje in njegovo utemeljevanje*. Pridobljeno 24. 8. 2019 na spletni strani: https://zofijini.net/modrost_kriticno/.
- *Critical thinking skill development: Analysis of a new learning management model for Thai high schools* (2018). Pridobljeno 9. 7. 2019 na spletni strani: https://www.jois.eu/files/3_435_Changwong%20et%20al.pdf.
- Kompare, Alenka; Rupnik Vec, Tanja (2016): *Kako spodbujati razvoj mišljenja*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- *Kurikulum za vrtce* (1999). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Menih, Kristina; Srebot, Renata (1996): *Igrajmo se ekologijo*. Ljubljana: Domus.
- Rupnik Vec, Tanja (2011): *Izzivi poučevanja: spodbujanje razvoja kritičnega mišljenja*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Rupnik Vec, Tanja; Gros, Vesna; Mikeln, Petra; Drnovšek, Mateja (2018): *Spodbujanje razvoja večščin kritičnega mišljenja s formativnim spremljanjem. Mednarodni projekt Assessment of Transversal Skills – ATS2020*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 24. 8. 2019 na spletni strani: <https://www.zrss.si/pdf/VescineKriticnegaMisljenja.pdf>.
- Rupnik Vec, Tanja; Kompare, Alenka; Debeljak Rus, Barbara; Logonder, Mojca; Vuradin Popović, Jasna; Krošel, Nataša; Košir, Milan; Krajnc, Marija; Čebulj, Metka (2009): *Kritično mišljenje pri pouku psihologije*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Škobalj, Eva (2000): *Čuječnost in vzgoja*. Maribor: Ekološko-kulturno društvo Za boljši svet.

